

Albowolf

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

SALLVSTIVS
EPISTVLAE AD CAESAREM

EDIDIT
A. KVRFESS

LIPSIAE
IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI

1768

Hist. Lat. 260€

C. SALLUSTI CRISPI
EPISTULAE
AD CAESAREM SENEM
DE RE PUBLICA

ITERUM EDIDIT

ALPHONSUS KURFESSION

31. 11. 1910

Æ

131 Hs 2995

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXXX

BEST.-NR. 1768

NOTAE

Ald. = Aldus (1522)

As. = Asulanus

Car. = Carrio

Ciacc. = Ciacconius

Cort. = Cortius (1724)

Gerl. = Gerlach

Jord. = H. Jordan

Laet. = Pomponius Laetus (1490)

Or. = Orelli

Wass. = Wassius.

C. SALLUSTI CRISPI
EPISTULAE
AD CAESAREM SENEM
DE RE PUBLICA

I

1. Pro vero antea optinebat regna atque imperia for- 1
tunam dono dare, item alia quae per mortaleis avide
cupiuntur, quia et apud indignos saepe erant quasi per
libidinem data neque cuiquam incorrupta permanserant.
sed res docuit id verum esse, quod in carminibus Ap- 2
pius ait, fabrum esse suae quemque fortunae, atque in 6
te maxume, qui tantum alios praegressus es, ut prius
defessi sint homines laudando facta tua quam tu laude
digna faciendo. ceterum ut fabricata sic virtute parta, 3
quam magna industria haberei decet, ne incuria de- 10
formentur aut conruant infirmata. nemo enim alteri im- 4
perium volens concedit et, quamvis bonus atque cle-
mens sit, qui plus potest tamen, quia malo esse licet,
formeidatur. id eo evenit, quia plerique rerum potentes 5
pervorse consulunt et eo se munitiores putant, quo illei 15
quibus imperitant nequiores fuere. at contra id eniti 6
decet, cum ipse bonus atque strenuus sis, uti quam
optumis imperites. nam pessimum quisque asperrume
rectorem patitur. sed tibi hoc gravius est, quam ante 7
te omnibus, armis parta componere, quod bellum ali- 20
orum pace mollius gessisti. ad hoc victores praedam 8
petunt, victi cives sunt. inter has difficultates evaden-
dum est tibi atque in posterum firmando res publica

non armis modo neque aduersum hostis, sed, quod
9 multo multoque asperius est, pacis bonis artibus. ergo
omnes magna mediocri sapientia res huc vocat, quae
10 quisque optima potest, utei dicant. ac mihi sic videtur:
5 qualecumque modo tu victoriam composuereis, ita alia
1 omnia futura. 2. sed iam, quo melius faciliusque con-
stituas, paucis quae me animus monet accipe.

2 Bellum tibi fuit, imperator, cum homine claro,
magnis opibus, avido potentiae, maiore fortuna quam
10 sapientia, quem secuti sunt pauci per suam iniuriam
tibi inimici, item quos adfinitas aut alia necessitudo
3 traxit. nam particeps dominationis neque fuit quisquam
neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus
4 foret. cetera multitudo volgi more magis quam iudicio,
5 post aliis alium quasi prudentiorem secuti. per idem
16 tempus maledictis ineiquorum occupandae rei publicae
in spem adducti homines, quibus omnia probro ac lu-
xuria polluta erant, concurrere in castra tua et aperte
quieteis mortem rapinas, postremo omnia quae corrupto
6 animo lubebat, minitari. ex queis magna pars, ubi ne-
21 que creditum condonare neque te civibus sicuti hosti-
bus uti vident, defluxere, pauci restitere quibus maius
otiam in castris quam Romae futurum erat: tanta vis
7 creditorum inpendebat. sed ob easdem causas immane
25 dictust quanti et quam multi mortales postea ad Pom-
peium discesserint, eoque per omne tempus belli quasi
sacro atque inspoliato fano debitores usi.

1 3. Igitur quoniam tibi victori de bello atque pace agi-
tandum est, hoc uti civiliter deponas, illa ut quam iustis-
30 sima et diuturna sit, de te ipso primum, qui ea com-

positurus es, quid optimum factu sit existima. equidem 2
ego cuncta imperia crudelia magis acerba quam diu-
turna arbitror, neque quemquam multis metuendum
esse, quin ad eum ex multis formido reccidat: eam
vitam bellum aeternum et anceps gerere, quoniam ne- 5
que adversus neque ab tergo aut lateribus tutus sis,
semper in periculo aut metu agites. contra qui benigni- 3
tate et clementia imperium temperavere iis laeta et can-
dida omnia visa, etiam hostes aequiores quam aliis
cives. haud scio an qui me his dictis corruptorem vic- 4
toriae tuae nimisque in victos bona voluntate praedicent. 11
scilicet quod ea, quae externis nationibus naturā nobis
hostibus nosque maioresque nostri saepe tribuere, ea
civibus danda arbitror neque barbaro ritu caede cae-
dem et sanguinem sanguine expianda. 4. an illa, quae 1
paulo ante hoc bellum in Cn. Pompeium victoriamque 16
Sullanam increpabantur, oblivio interfecit: Domitium,
Carbonem, Brutum, alios item non armatos neque in
proelio belli iure sed postea supplices per summum
scelus interfectos, plebem Romanam in villa publica 20
pecoris modo conscißam? eheu quam illa occulta ci- 2
vium funera et repentinae caedes, in parentum aut libe-
rorum sinum fuga mulierum et puerorum, vastatio do-
muum ante partam a te victoriam saeva atque crudelia
erant! ad quae te idem illi hortantur: [et] scilicet id cer- 3
tatum esse, utrius vestrum arbitrio iniuriae fierent, ne- 26
que receptam sed captam a te rem publicam et ea causa
exercitus stipendiis confectis optimos et veterrimos om-
nium advorsum fratres parentisque [alii liberos] armis

contendere; ut ex alienis malis deterrumi mortales ventri atque profundae lubidini sumptus quaererent atque essent obprobria victoriae, quorum flagitiis commacu-
4 laretur bonorum laus. neque enim te praeterire puto,
5 quali quisque eorum more aut modestia etiam tum dubia victoria sese gesserit quoque modo in belli administratione scorta aut convivia exercuerint nonnulli, quorum aetas ne per otium quidem talis voluptatis sine dedecore attingerit.

1 5. De bello satis dictum. de pace firmando quoniam
11 tuque et omnes tui agitatis, primum id, quae so, considera quale sit de quo consultas: ita bonis malisque
2 dimotis patenti via ad verum perges. ego sic existimo:
quoniam orta omnia intereunt, qua tempestate urbi Ro-
15 manae fatum excidii adventarit, civis cum civibus manus conserturos, ita defessos et exsanguis regi aut nationi praedae futuros. aliter non orbis terrarum neque cunctae gentes conglobatae movere aut contundere
3 queunt hoc imperium. firmando igitur sunt vel con-
4 cordiae bona et discordiae mala expellenda. id ita eve-
21 niet, si sumptuum et rapinarum licentiam dempseris,
non ad vetera instituta revocans, quae iam pridem corruptis moribus ludibrio sunt, sed si suam quoique rem
5 familiarem finem sumptuum statueris: quoniam is in-
25 cessit mos, ut homines adolescentuli sua atque aliena consumere, nihil libidinei atque aliis rogantibus dene-
gare pulcherrimum putent, eam virtutem et magnitudinem animi, pudorem atque modestiam pro socordia

aestiment. ergo animus ferox prava via ingressus, ubi 6
consueta non suppetunt, fertur accensus in socios modo
modo in civis, movet composita et res novas veteribus
aeque conquerit. quare tollendus est fenerator in poste- 7
rum, uti suas quisque res curemus. ea vera atque sim- 8
plex via est, magistratum populo, non creditori gerere 6
et magnitudinem animi in addendo non demendo rei
publicae ostendere.

6. Atque ego scio quam aspera haec res in principio 1
futura sit, praesertim is qui se in victoria licentius libe- 10
riusque quam artius futuros credebant. quorum si sa-
luti potius quam lubidini consules, illosque nosque et
socios in pace firma constitues: sin eadem studia artes-
que iuventuti erunt, ne ista egregia tua fama simul cum
urbe Roma brevi concidet. postremo sapientes pacis 2
causa bellum gerunt, laborem spe otii sustentant. nisi 16
illam firmam efficis, vinci an viciisse quid retulit? quare 3
capesse, per deos, rem publicam et omnia aspera, uti
soles, pervade. namque aut tu mederi potes aut omit- 4
tenda est cura omnibus. neque quisquam te ad crudelis 20
poenas aut acerba iudicia invocat, quibus civitas vasta-
tur magis quam corrigitur, sed ut pravas artis malas-
que libidines ab iuventute prohibeas. ea vera clemen- 5
tia erit consuluisse, ne merito cives patria expellerentur,
retinuisse ab stultitia et falsis voluptatibus, pacem et 25
concordiam stabilivisse, non si flagitiis opsecutus, de-
licita perpessus praesens gaudium quom mox futuro
malo concesseris.

1 7. Ac mihi animus, quibus rebus alii timent, maxume
fretus est negotii magnitudine et quia tibi terrae et ma-
ria simul omnia componenda sunt. quippe res parvas
tantum ingenium attingere nequiret, magnae curae
2 magna merces est. igitur provideas oportet, uti pleps
6 largitionibus et publico frumento corrupta habeat ne-
gotia sua, quibus ab malo publico detineatur: iuventus
probitati et industriae, non sumptibus neque divitiis
3 studeat. id ita eveniet, si pecuniae, quae maxima om-
4 nium pernicies est, usum atque decus Dempseris. nam
11 saepe ego quom animo meo reputans quibus quisque
rebus clari viri magnitudinem invenissent quaeque res
populos nationesve magnis auctibus auxissent, ac deinde
quibus causis amplissima regna et imperia conruissent,
15 eadem semper bona atque mala reperiebam, omnesque
5 victores divitias contempsisse et victos cupivisse. neque
aliter quisquam extollere sese et divina mortalis attin-
gere potest, nisi omissis pecuniae et corporis gaudiis
animo indulgens, non adsentando neque concupita pae-
20 bendo, pervorsam gratiam gratificans, sed in labore
patientia bonisque praeceptis et factis fortibus exerci-
tando.

1 8. Nam domum aut villam exstruere, eam signis
aulaeis alieisque operibus exornare et omnia potius
25 quam semet visendum efficere, id est non divitias de-
2 cori habere, sed ipsum illis flagitio esse. porro ei, qui-
bus bis die ventrem onerare, nullam noctem sine scorto
quiescere mos est, ubi animum, quem dominari dece-
bat, servitio oppressere, nequequam eo postea hebeti
3 atque claudio pro exercito uti volunt. nam imprudentia
31 pleraque et se praecipitat. verum haec et omnia mala
pariter cum honore pecuniae desinent, si neque magi-

stratus neque alia volgo cupienda venalia erunt. ad 4
 hoc providendum est tibi, quonam modo Italia atque
 provinciae tutiores sint: id quod factu haut obscurum
 est. nam idem omnia vastant, suas deserendo domos 5
 et per iniuriam alienas occupando. item ne, uti adhuc, 6
 militia iniusta aut inaequalis sit, cum alii triginta, pars 6
 nullum stipendium facient. et frumentum id, quod antea
 praemium ignaviae fuit, per municipia et colonias illis
 dare conveniet, qui stipendiis emeritis domos rever-
 terint. 10

Quae rei publicae necessaria tibique gloria ratus 7
 sum, quam paucissimis apsolvi. non peius videtur pauca 8
 nunc de facto meo disserere. plerique mortales ad iudi- 9
 candum satis ingenii habent aut simulant: verum enim
 ad reprehendunda aliena facta aut dicta ardet omnibus 15
 animus, vix satis apertum os aut lingua prompta vide-
 tur, quae meditata pectore evolvat. quibus me sub-
 iectum haud paenitet, magis reticuisse pigeret. nam 10
 sive hac seu meliore alia via perges, a me quidem pro
 virili parte dictum et adiutum fuerit. reliquum est op- 20
 tare uti quae tibi placuerint ea di immortales adpro-
 bent beneque evenire sinant.

II.

1. Scio ego, quam difficile atque asperum factu sit 1
 consilium dare regi aut imperatori, postremo quoiquam
 mortali, quoius opes in excelso sunt, quippe cum et 25

illis consultorum copiae adsint neque de futuro quis-
2 quam satis callidus satisque prudens sit. quin etiam
saepe prava magis quam bona consilia prospere eve-
niunt, quia plerasque res fortuna ex libidine sua agitat.
3 sed mihi studium fuit adulescentulo rem publicam ca-
6 pessere, atque in ea cognoscenda multam magnamque
curam habui: non ita ut magistratum modo caperem,
quem multi malis artibus adepti erant, sed etiam ut
rem publicam domi militiaeque quantumque armis viris
4 opulentia posset cognitum habuerim. itaque mihi multa
11 cum animo agitanti consilium fuit famam modestiam-
que meam post tuam dignitatem habere*i* et quoius rei
lubet periculum facere, dum quid tibi ex eo gloriae
5 acciderit. idque non temere neque ex fortuna tua de-
15 crevi, sed quia in te praeter ceteras artem unam egregie
mirabilem comperi, semper tibi maiorem in adversis
6 quam in secundis rebus animum esse. sed per ceteros
mortalis illa res clarior est, quod prius defessi sunt ho-
mines laudando atque admirando munificentiam tuam,
1 quam tu [in] faciendo quae gloria digna essent. 2. equi-
21 dem mihi decretum est nihil tam ex alto reperiri posse,
2 quod non cogitanti tibi in promptu sit. neque eo quae
visa sunt de re publica tibi scripsi, quia mihi consilium
atque ingenium meum amplius aequo probaretur, sed
25 inter labores militiae interque proelia victorias impe-
3 rium statui admonendum te de negotiis urbanis. nam-
que tibi si id modo in pectore consilii est, ut te ab
inimicorum impetu vindices quoque modo contra ad-
versum consulem beneficia populi retineas, indigna

virtute tua cogitas. sin in te ille animus est, qui iam 4
a principio nobilitatis factionem disturbavit, plebem Ro-
manam ex gravi servitute in libertatem restituit, in prae-
tura inimicorum arma inermis disiecit, domi militiaeque
tanta et tam p[re]aclara facinora fecit, ut ne inimici qui-
dem queri quicquam audeant nisi de magnitudine tua:
quin tu accipe ea quae dicam de summa re publica.
quae profecto aut vera invenies aut certe haud procul
a vero.

3. Sed quoniam Cn. Pompeius aut animi pravitate 1
aut quia nihil eo maluit quod tibi obesset ita lapsus 11
est, ut hostibus tela in manus iaceret, quibus ille rebus
rem publicam conturbavit, eisdem tibi restituendum
est. primum omnium summam potestatem moderandi 2
de vectigalibus sumptibus iudiciis senatoribus paucis 15
tradidit, plebem Romanam, quoius antea summa po-
testas erat, ne aequaeis quidem legibus in servitute reli-
quit. iudicia tametsi, sicut antea, tribus ordinibus tra- 3
dita sunt, tamen idem illi factiosi regunt, dant adimunt
quae lubet, innocentis circumveniunt, suos ad honorem 20
extollunt. non facinus, non probrum aut flagitium obstat, 4
quo minus magistratus capiant. quos commodum est
trahunt rapiunt; postremo tanquam urbe capta libidine
ac licentia sua pro legibus utuntur. ac me quidem me- 5
diocris dolor angeret, si virtute partam victoriam more
suo per servitium exercent. sed homines inertissimi, 6
quorum omnis vis virtusque in lingua sita est, forte
atque alterius socordia dominationem oblatam insolent-

7 tes agitant. nam quae seditio aut dissensio civilis tot
tam inlustris familias ab stirpe evertit? aut quorum
unquam in victoria animus tam praeceps tamque in-
1 moderatus fuit? 4. L. Sulla, cui omnia in victoria lege
5 belli licuerunt, tametsi suppicio hostium partis suas
muniri intellegebat, tamen paucis interfectis ceteros
2 beneficio quam metu retinere maluit. at hercule a M. Că-
tōne L. Domitio ceterisque eiusdem factionis quadra-
ginta senatores, multi praeterea cum spe bona adule-
10 scentes sicut ei hostiae mactati sunt, quom interea in-
portunissima genera hominum tot miserorum civium
sanguine satiari nequiere: non orbi liberi, non paren-
tes exacta aetate, non luctus gemitus virorum mulierum
immanem eorum animum inflexit, quein acerbius in
15 dies male faciendo ac dicundo dignitate alios alios civi-
3 tate eversum irent. nam quid ego de te dicam? cuius
contumeliam homines ignavissimi vita sua commutare
volunt, si liceat. neque illis tantae voluptati est, tametsi
insperantibus accidit, dominatio quanto maerori tua
20 dignitas: quein optatius habent ex tua calamitate peri-
culum libertatis facere, quam per te populi Romani
4 imperium maximum ex magno fieri. quo magis tibi
etiam atque etiam animo prospiciendum est, quonam
5 modo rem stabilias communiasque. mihi quidem quae
25 mens suppetit eloqui non dubitabo. ceterum tuei erit
ingenii probare, quae vera atque utilia factu putas.

1 5. In duas partes ego civitatem divisam arbitror, sicut
a maioribus accepi, in patres et plebem. antea in pa-

tribus summa auctoritas erat, vis multo maxuma in plebe. itaque saepius in civitate secessio fuit semper- 2 que nobilitatis opes deminutae sunt et ius populi amplificatum. sed plebs eo libere agitabat, quia nullius 3 potentia super leges erat neque divitiis aut superbia 5 sed bona fama factisque fortibus nobilis ignobilem anteibat: humillimus quisque in agris aut in militia nullius honestae rei egens satis sibi satisque patriae erat. sed ubi eos paulatim expulsos agris inertia atque 4 inopia incertas domos habere subegit, coepere alienas 10 opes petere, libertatem suam cum re publica venalem habere. ita paulatim populus, qui dominus erat *<ac>* cunctis gentibus imperitabat, dilapsus est et pro communi imperio privatim sibi quisque servitutem peperit. haec 6 igitur multitudo primum malis moribus inbuta, deinde 15 in artis vitasque varias dispalata, nullo modo inter se congruens, parum mihi quidem idonea videtur ad capessendam rem publicam. ceterum additis novis civi- 7 bus magna me spes tenet fore ut omnes exergiscantur ad libertatem: quippe cum illis libertatis retinendae, 20 tum his servitutis amittendae cura orietur. hos ego cen- 8 seo permixtos cum veteribus novos in coloniis constituas: ita et res militaris opulentior erit et plebs bonis negotiis impedita malum publicum facere desinet.

6. Sed non inscius neque imprudens sum, quom ea 1 res agetur, quae saevitia quaeque tempestates homi- 26. num nobilium futurae sint, quom indignabuntur, omnia funditus misceri, antiquis civibus hanc servitutem inponi, regnum denique ex libera civitate futurum, ubi

unius munere multitudo ingens in civitatem pervenerit.
 2 equidem ego sic apud animum meum statuo: malum
 facinus in se admittere, qui incommodo rei publicae
 gratiam sibi conciliet: ubi bonum publicum etiam pri-
 5 vatim usui est, id vero dubitare adgredi, socordiae at-
 3 que ignaviae duco. M. Druso semper consilium fuit in
 tribunatu summa ope niti pro nobilitate; neque ullam
 rem in principio agere intendit, nisi illei auctores fuerant.
 4 sed homines factiosi, quibus dolus atque malitia fide-
 10 cariora erant, ubi intellexerunt per unum hominem
 maximum beneficium multis mortalibus dari, videlicet
 sibi quisque conscius malo atque infido animo esse, de
 5 M. Druso iuxta ac se existumaverunt. itaque metu ne
 per tantam gratiam solus rerum poteretur, contra eam
 6 nisi sua et ipseius consilia disturbaverunt. quo tibi,
 16 imperator, maiore cura fideique amici et multa pre-
 sidia paranda sunt.

1 7. Hostem adversum deprimere strenuo homini haud
 difficilest: occulta pericula neque facere neque vitare
 2 bonis in promptu est. igitur, ubi eos in civitatem ad-
 21 duxeris, quoniam quidem renovata plebs erit, in ea re
 maxume animum exerceto, ut colantur boni mores, con-
 3 cordia inter veteres et novos coalescat. sed multo maxu-
 mum bonum patriae civibus, tibi liberis, postremo hu-
 25 manae genti pepereris, si studium pecuniae aut sustuleris
 aut quoad res feret, minueris. aliter neque privata res
 neque publica neque domi neque militiae regi potest.
 4 nam ubi cupido divitiarum invasit, neque disciplina
 neque artes bonae neque ingenium ullum satis pollet,

quin animus magis aut minus mature, postremo tamen succumbat. saepe iam audivi, qui reges, quae civitates 5 et nationes per opulentiam magna imperia amiserint, quae per virtutem inopes cēperant: id adeo haud mirandum est. nam ubi bonus deteriorem divitiis magis 6 clarum magisque acceptum videt, primo aestuat multaque in pectore volvit: sed ubi gloria honorem) magis 6 in dies, virtutem opulentia vincit, animus ad voluptatem a vero deficit. quippe gloria industria alitur, ubi eam 7 dempseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est. 10 postremo ubi divitiae clarae habentur, ibi omnia bona 8 vilia sunt, fides probitas pudor pudicitia. nam ad vir- 9 tutem una ardua via est, ad pecuniam qua cuique lubet nititur: et malis et bonis rebus ea creatur. ergo in pri- 10 mis auctoritatem pecuniae demitō. neque de capite 15 neque de honore ex copiis quisquam magis aut minus iudicaverit, sicut neque praetor neque consul ex opu- lentia verum ex dignitate creetur. sed de magistratu 11 facile populi iudicium fit: iudices a paucis probari regnum est, ex pecunia legi dishonestum. quare omnes 20 prīmae classis iudicare placet, sed numero plures quam iudicant. neque Rhodios neque alias civitates unquam 12 iudiciorum suorum paenituit, ubi promiscue dives et pauper, ut cuique fors tulit, de maximis rebus iuxta ac de minimis disceptat. 25

8. Sed magistratibus creandis haud mihi quidem 1 apsurde placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu pro- mulgaverat, ut ex confusis quinque classibus sorte cen- turiae vocarentur. ita coaequatur dignitate pecuniā, vir- 2 tute anteire aliis alium properabit. haec ego magna 3

remedia contra divitias statuo. nam perinde omnes res laudantur atque adpetuntur, ut earum rerum usus est.
 1 malitia praemiis exercetur: ubi ea dempseris, nemo
 4 omnium grātuītō malus est. ceterum avaritia bēlua fēra
 5 inmanis intoleranda est: quo intendit, oppida agros fana
 atque demos vastat, divina cum humanis permiscet,
 neque exercitus neque moenia obstant, quominus vi
 sua penetret; fama pudicitia liberis patria atque paren-
 5 tibus cunctos mortalis spoliat. verum, si pecuniae decus
 10 ademeris, magna illa vis avaritiae facile bonis moribus
 6 vincetur. atque haec ita sese habere tametsi omnes
 aeque atque iniqui memorant, tamen tibi cum factione
 nobilitatis haut mediocriter certandum est. quoius si
 7 dolum caveris, alia omnia in proclivi erunt. nam ii, si
 15 virtute satis valerent, magis aemuli bonorum quam in-
 vidi essent. quia desidia et inertia, stupor eos atque
 torpedo invasit, strepunt obtrectant, alienam famam
 bonam suum dedecus aestumant.

1 9. Sed quid ego plura quasi de ignotis memorem?
 20 M. Bibuli fortitudo atque animi vis in consulatum eru-
 pit; hebes lingua, magis malus quam callidus ingenio.
 quid ille audeat, qui consulatus, maximum imperium,
 2 maxumo dedecori fuit? an L. Domiti magna vis est,
 quoius nullum membrum a flagitio aut facinore vacat?
 25 lingua vana manus cruentae pedes fugaces; quae ho-

neste nominari nequeunt, in honestissima. unius tamen 3
M. Catonis ingenium versutum loquax callidum haud
contemno. parantur haec disciplina Graecorum. sed
virtus vigilantia labor apud Graecos nulla sunt. quippe
qui domi libertatem suam per inertiam amiserint, cen- 5
sesne eorum praeceptis imperium haberi posse? reliqui 4
de factione sunt inertissimi nobiles, in quibus sicut in
titulo praeter bonum nomen nihil est additamenti.
L. Postumii M. Favonii mihi videntur quasi magnae
navis supervacuanea onera esse: ubi salvi pervenere, 10
usui sunt; si quid adversi coortum est, de illeis potis-
simum iactura fit, quia pretii minimi sunt.

10. Nunc quoniam, sicut mihi videor, de plebe reno- 1
vanda conrigendaque satis disserui, de senatu quae
tibi agenda videntur, dicam. postquam mihi aetas in- 2
geniumque adolevit, haud ferme armis atque equis 16
corpus exercui, sed animum in litteris agitavi: quod
natura firmius erat, id in laboribus habui. atque ego 3
in ea vita multa legendo atque audiendo ita comperi,
omnia regna, item civitates et nationes usque eo prospe- 20
rum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia
valuerunt: ubicumque gratia timor voluptas ea corru-
pere, post paulo inminutae opes, deinde ademptum
imperium, postremo servitus imposita est. equidem ego 4
sic apud animum meum statuo: cuicumque in sua civi- 25
tate amplior inlustriorque locus quam aliis est, ei magnam
curam esse rei publicae. nam ceteris salva urbe tantum 5
modo libertas tuta est: qui per virtutem sibi divitias

decus honorem pepererunt, ubi paulum inclinata res publica agitari coepit, multipliciter animus curis atque laboribus fatigatur: aut gloriam aut libertatem aut rem familiarem defensat, omnibus locis adest festinat, quanto 5 in secundis rebus florentior fuit, tanto in adversis aspe-
6 rius magisque anxie agitat. igitur ubi plebs senatui sic-
uti corpus animo oboedit eiusque consulta exsequitur,
patres consilio valere decet, populo supervacuanea est
7 calliditas. itaque maiores nostri, cum bellis asperrumis
10 premerentur, equis viris pecunia amissa, numquam de-
fessi sunt armati de imperio certare. non inopia aerarii,
non vis hostium, non adversa res ingentem eorum ani-
mum subegit quin, quae virtute ceperant, simul cum
8 anima retinerent. afque ea magis fortibus consiliis quam
15 bonis proeliis patrata sunt. quippe apud illos una res
publica erat, ei omnes consulebant, factio contra hostis
parabatur, corpus atque ingenium patriae, non suae
9 quisque potentiae exercitabat. at hoc tempore contra
ea homines nobiles, quorum animos socordia atque
20 ignavia invasit, ignarei laboris hostium militiae domi-
factione instructi per superbiam cunctis gentibus mode-
1 rantur. 11. itaque patres, quorum consilio antea dubia
res publica stabiliebatur, oppressi ex aliena libidine huc
atque illuc fluctuantes agitantur: interdum alia deinde
25 alia decernunt; uti eorum, qui dominantur, simultas aut
gratia fert, ita bonum malumque publicum aestumant.
2 quodsi aut libertas aequa omnium aut sententia obscu-
rior esset, maioribus opibus res publica et minus po-
3 tens nobilitas esset. sed quoniam coaequari gratiam

omnium difficile est, quippe cum illis maiorum virtus partam reliquerit gloriam dignitatem clientelas, cetera multitudo pleraque insiticia sit, sententias eorum a metu libera: ita in occulto sibi quisque alterius potentia carior erit. libertas iuxta bonis et malis, strenuis atque 4 ignavis optabilis est. verum eam plerique metu dese- 6 runt. stultissimi mortales, quod in certamine dubium est, quorsum accidat, id per inertiam in se quasi victi recipiunt. igitur duabus rebus confirmari posse sena- 5 tum puto: si numero auctus per tabellam sententiam 10 feret. tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in multitudine et praesjdii plus et usus amplior est. nam fere his tempestatibus alii iudiciis 6 publicis, alii privatis suis atque amicorum negotiis implicati, haud sane rei publicae consiliis adfuerunt; ne- 15 que eos magis occupatio quam superba imperia distin- nuere. homines nobiles cum paucis senatoriis, quos additamenta factionis habent, quaecumque libuit probare reprehendere decernere, ea, uti lubido tulit, fecere. verum ubi numero senatorum aucto per tabellam sen- 7 tentiae dicentur, ne illi superbiam suam dimittent, ubi 21 iis oboediendum erit, quibus antea crudelissime imperitabant.

12. Forsitan, imperator, perfectis litteris desideres, 1 quem numerum senatorum fieri placeat, quoque modo 25 is in multa et varia officia distribuatur; iudicia quoniam omnibus primae classis committenda putem, quae di-

scriptio, quei numerus in quoque genere futurus sit.
 2 ea mihi omnia generatim describere haud difficile factu
 fuit; sed prius laborandum visum est de summa con-
 silii, idque tibi probandum verum esse. si hoc itinere
 3 uti decreveris, cetera in promptu erunt. volo ego con-
 6 silium meum prudens maxumeque usui esse. nam ubi-
 cumque tibi res prospere cedet, ibi mihi bona fama
 4 eveniet. sed me illa magis cupidus exercet, ut quocum-
 5 que modo quam primum res publica adiutetur. liber-
 10 tatem gloria cariorem habeo, atque ego te oro hortor-
 que ne clarissimus imperator Gallica gente subacta
 populi Romani summum atque invictum imperium ta-
 bescere vetustate ac per summam socordiam dilabi
 6 patiaris. profecto, si id accidat, neque tibi nox neque
 15 dies curam animi sedaverit, quin insomniis exercitus,
 7 furibundus atque amens alienata mente feraris. nam-
 que mihi pro vero constat omnium mortalium vitam
 divino numine invisier; neque bonum neque malum
 facinus quoiusquam pro nihilo haberis, sed ex natura
 8 divorsa praemia bonos malosque sequi. interea si forte
 21 ea tardius procedunt, suus quoique animus ex con-
 scientia spem praebet.

1 13. Quodsi tecum patria atque parentes possent lo-
 qui, scilicet haec tibi dicent. o Caesar, nos te genui-
 25 mus fortissimi viri, in optima urbe, decus praesidium-
 2 que nobis, hostibus terrorem. quae multis laboribus
 et periculis ceperamus, ea tibi nascenti cum anima si-
 mul tradidimus, patriam maxumam in terris, domum
 familiamque in patria clarissimam, praeterea bonas

artis honestas divitias, postremo omnia honestamenta
pacis et praemia belli. pro iis amplissimis beneficiis 3
non flagitium a te neque malum facinus petimus, sed
utei libertatem eversam restituas. qua re patrata pro- 4
fecto per gentes omnes fama virtutis tuae volitabit. 5
namque hac tempestate tametsi domi militiaeque pree- 5
clara facinora egisti, tamen gloria tua cum multis viris
fortibus aequalis est. si vero urbem amplissimo no-
mine et maxumo imperio prope iam ab occasu resti-
tueris, quis te clarior, quis maior in terris fuerit? quippe 6
si morbo iam aut fato huic imperio secus accidat, cui 11
dubium est quin per orbem terrarum vastitas bella
caedes oriantur? quodsi tibi bona lubido fuerit patriae
parentibusque gratificandi, posteroque tempore re pu-
blica restituta super omnes mortales gloriam agitabis 15
tuaque unius mors vita clarior erit. nam vivos inter- 7
dum fortuna, saepe invidia fatigat: ubi anima naturae
cessit, demptis optrectatoribus, ipsa se virtus magis
magisque extollit.

Quae mihi utilissima factu visa sunt quaeque tibi 8
usui fore credidi, quam paucissimis potui perscripsi. 21
ceterum deos inmortales optestor ut, quocumque modo
ages, ea res tibi reique publicae prospere eveniat.

